

מבוא

התיקון המוצע הוא פרי המלצותיה של ועדה מייעצת, בראשותו של מ"מ נשיא בית המשפט העליון, ד"ר י. זוסמן, שמינה אותה שר המשפטים, לבירור שאלת השימוש בפסק דין פלילי לצורך הליכים אזרחיים. הועדה הוקמה בעקבות הבקורת שהשמיע בית המשפט העליון בע"א 680/66 (פד"י, כרך כ"א – (2), עמ' 285) על המצב הקיים, שלפיו ייתכן שבענין אחד יהיו מסקנותיו של פסק דין אזרחי שונות ממשקנותיו של פסק דין פלילי שניתן לפניו.

אמר השופט לנדוי, בשם שופטי הרוב:

"האזרח הנוגע בדבר בוודאי עומד תוהה נוכח חוסר עקביות כזה. אבל לנו אין ברירה אלא לצמצם את הדיון לראיות שהוגשו והוערכו על ידי הערכאה הראשונה במשפט האזרחי שרק הוא הנו נשוא הערעור בלי להיות מושפעים ממה שפסקו בתי המשפט בדיון הפלילי. רק בידי המחוקק למנוע סתירות מצערות כאלה בפסיקת בתי המשפט."

והוסיף שופט המיעוט, השופט ברנזון:

"מה שמפריע לי במיוחד זוהי התוצאה השונה בשני המשפטים שהובאו נגד המשיב, והרי זה קל וחומר: אם במשפט הפלילי שבו נדרשת מידת ההוכחה הגבוהה ביותר יצא חייב, כיצד יוצא הוא נקי דווקא במשפט האזרחי, שבו נדרשת מידת שכנוע פחותה, אף שדיני הראיות אינם שווים בשני המקרים? בשני המשפטים היתה העדות העיקרית זו של המשיב עצמו, והנסיבות הן כמובן אותן הנסיבות, ואף-על-פי כן המסקנה שונה בשניהם. נסה להסביר את הדבר לאזרח הפשוט הנוגע בדבר. הוא לא יבין זאת ולעניות דעתי גם קשה להצדיק מצב כזה. בייחוד כשנשים אל לב כי המדובר באדם שהורשע במשפט הפלילי אחרי שקלא וטריא בעיקר על סמך עדותו הוא והודעתו במשטרה."

בע"א 158/53 עמד בית משפט זה על הכלל הידוע כי פסק-דין שניתן במשפט פלילי אינו יכול לשמש ראיה במשפט אזרחי להוכחת העובדות המונחות ביסודו, והסביר את הטעם מים לקיומו של הכלל הזה. הוא גם תירץ את הקושיה מדוע אף הרשעה במשפט הפלילי לא תשמש כראיה נגד הנתבע במשפט האזרחי. ייתכן שטעמים משפטיים כאלה עשויים להניח את דעתו של איש המשפט, אך יש בהם כדי לאכזב ולבלבל את השכל הישר של האזרח הפשוט."

הצעת התיקון מבוססת בעיקרה על דו"ח הועדה הנזכרת ועל מסקנותיה, ומטרותיה הן שתיים:

- (1) למנוע, במידת האפשר, סתירה בין תוצאות הדיון במשפט הפלילי לבין תוצאות הדיון במשפט האזרחי, כלומר חוסר סימטריה שיפוטית;
- (2) לייעל את ההליכים במשפטים אזרחיים על ידי מניעת כפילות בשמיעת ראיות, וזאת בין שהתביעה האזרחית מתנהלת במנותק מהתביעה הפלילית ובין שהיא המשך לה, אפשרות שגם היא חידוש שבאה הצעת החוק לחדש.

חוק לתיקון פקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"ב - 1972

הוספת סעיפים
א-42

1. בפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א-1971, בפרק ב', סימן ז' ו' סימן ח' ולפניו יבוא:

"סימן ז': פסק דין מרשיע במשפט פלילי

42א. (א) הממצאים והמסקנות של פסק דין חלום במשפט פלילי, המרשיע את הנאשם, יהיו קבילים במשפט אזרחי כראיה לאמור בהם אם המורשע או חליפו או מי שאחריותו נובעת מאחריות המורשע, ובכלל זה מי שחב לחובו הפסוק, הוא בעל דין במשפט האזרחי.

(ב) הוראות סעיף זה אינן חלות על -

- (1) פסק דין של בית דין צבאי לעבירות תנועה ופסק דין של בית משפט עירוני שלא ניתן מאת שופט של בית משפט שלום;
- (2) ממצאים ומסקנות שבגור הדין, להבדיל מהכרעת הדין.

דברי הסבר

להוכחה במשפט האזרחי הוא פחות מן הנדרש במשפט פלילי, ואף דיני הראיות שונים. אין איפוא לחסום את דרכו של התובע, אם ירצה להוכיח את טענתו במסגרת התביעה האזרחית המקילה יותר, מה גם שלא היה בידו לערער על פסק הדין הזיכוי משום שלא היה בעל דין בהליך הפלילי.

משקלו של פסק הדין הפלילי יהיה כראיה לכאורה ולא כראיה מכרעת. השאיפה לעקבות ולמניעת סתירות אין פירושה נכונות לוותר על גילוי האמת, בפסילת כל ראיה הבאה לסתור פסק דין פלילי. התיקון המוצע מביא לידי ביטוי את ההשקפה, כי מעשה שפיטה ראוי לו שיעמוד בחזקת אמת, וכי לא ייתכן שמטען ההוכחה השקול שהצטבר במשפט פלילי ועשוי לסייע לבידור התביעה האזרחית ייורה לרוח במניעת השופט בתביעה האזרחית להשתמש בו.

הממצאים בפסק דין פלילי ישמשו, לפי המוצע, גם כלפי צד שלישי, שלא היה בעל דין במשפט הפלילי. למשל, תביעה נגד חליפו של המורשע או נגד מעבידו של נאשם בשל אחריותו השלוחית, או נגד מבטחו. ידוע הוא שתביעות נזיקין רבות מוגשות בשל נהיגה רשלנית, כש-המבטח נתבע יחד עם המזיק, אם ההרשעה תשמש ראיה נגד המזיק בלבד ולא נגד מבטחו - אין בכך משום פישוט ההליך האזרחי, שכן המבטח ינסה להוכיח מה שהמבוטח אינו רשאי להוכיחו. דוגמה לצד שלישי שאין כל קשר בינו לבין הנאשם הוא כשמבוטח מפני גניבה מבקש להוריד כיח כלפי חברת הביטוח את נזק הגניבה בהגשת פסק הדין המרשיע את הגנב.

פסק הדין הפלילי ישמש כראיה לא רק נגד מי שהיה נאשם במשפט פלילי אלא גם לטובתו, כגון שבפסק הדין הפלילי נקבעה רשלנות תורמת של הנפגע.

סעיף 1 לסעיף 42א(א): הלכה פסוקה היא כי פסק דין פלילי לא ישמש ראיה - בין מכרעת בין לכאורה - בהליכים אזרחיים. כך נקבע הן לענין פסק דין המוכיח את הנאשם (ע"א 102/47, פ"ע ב' 63, וע"א 404/54, פד"י ט' 1429) והן לענין פסק דין המרשיע את הנאשם (ע"א 158/53, פד"י ח' 1570; ע"א 373/54, פד"י י' 1121; ע"א 211/66, פד"י כ' (4) 366). יוצאים מכלל זה רק ענינים שבהם קבע החוק במפורש הוראה שונה, כמו בסעיף 24 לחוק איסור לשון הרע, תשכ"ה-1965.

בעקבות הבקורת, שהושמעה בארץ ובארצות חוץ, על ההתעלמות מערכו הראייתי של פסק הדין הפלילי, מוצע שפסק דין סופי במשפט פלילי, אם הוא פסק דין המרשיע את הנאשם, יהא קביל כראיה במשפט אזרחי.

על פי המוצע, לא רק הקביעות שבעובדה שקבע בית המשפט ישמשו ראיה, אלא גם המסקנות המשפטיות שהסיק מהן, כגון שמועשה הנאשם הוא רשלנות. המטרה היא כפולה: א. למנוע במידת האפשר שבתי משפט שונים יסיקו מסקנות שונות ממערכת עובדות אחת; ב. לפשט את הדיון האזרחי בצמצום כמות הראיות שבית המשפט האזרחי יהיה חייב לשמוע ובמניעת חזרה על טענות שכבר נטענו, או שאפשר היה לטעון, בבית המשפט הפלילי לענין המסקנות העולות מן העובדות.

ההצעה מדברת בפסק דין מרשיע בלבד, ואין היא מציעה קבילותו של פסק דין מוכה. ויש טעמים לדבר: המשפט הפלילי מתנהל בין המדינה לבין הנאשם, ולתובע האזרחי אין דריסת רגל במשפט זה. זיכוי - משמעותו ברובם של מקרים, היא קביעה שהאשמה לא הוכחה מעל לכל ספק סביר. אולם משקל הראיות הנדרש

1 דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 18, עמ' 421.

42ב. הוגשה ראייה כאמור בסעיף 42א, רשאי בית המשפט לעיין גם בכתב האישום, בפרוטוקול ובכל חומר אחר שהוגש במשפט הפלילי אם ראה צורך בכך לשם הבהרת האמור בפסק הדין.

42ג. הוגשה ראייה כאמור בסעיף 42א, לא יהיה המורשע או חליפו או מי שחב לחובו הפסוק רשאי להביא ראיות לסתור אלא ברשות בית המשפט, מטעמים מיוחדים שיירשמו, ולא ירשה להם בית המשפט להביא ראיה שכבר נשמעה או הוגשה במשפט הפלילי.

דברי הסבר

הטעם. אין החוק המוצע מפרט את העובדות העשויות לשמש טעם מיוחד, כדי שלא לכבול את ידי בית המשפט ומשום שאין לחזותן מראש. אך מסתבר שאם מצא הנאשם עד ראייה, שעל קיומו לא ידע קודם או שלא הצליח למצאו לענין המשפט הפלילי, יהא זה בוודאי טעם מיוחד שיצדיק מתן היתר להבאת הראיה.

אולם לא רק המורשע יוגבל בהבאת ראיות לסתור את פסק הדין. יש אשר אדם שלישי, שאינו בעל דין במשפט אזרחי, קשור בפסק החיוב שיצא באותו משפט. למשל, מבטח לפי פקודת ביטוח כלי רכב מנועי (סיכוני צד שלישי) [נוסח חדש]. תשל"ו-1970, חייב לכבד את פסק הדין שיצא נגד המבוטח במשפט נזיקין, וכן אדם שנחייב בחוזה לשלם חובו הפסוק של אחר. לגבי אנשים אלה, פסק הדין נגד החייב מעמיד גם את החיוב נגדם. ניתן לומר שהמבטח אחראי לא רק לנוק שנגרם למבוטח, אלא הוא חייב את חובו הפסוק. דבר זה מצמצם ממילא את האפשרות ההגנה שלו כלפי פסק הדין שבו נמצא המבוטח אחראי. אין טעם לנהוג במבטח דין שונה משל ייאלץ בית המשפט האזרחי להביא ראיות לסתור. שכן אם ראיות שהמבוטח מוגבל בהבאתן - כל תועלתה של ההצעה מוטלת בספק. מקום שאדם חב, אם לפי דין ואם לפי עילה אחרת, לקיים פסק דין שיצא נגד אחר, אין בכך חומרה יתרה כלפיו אם דינו במשפט יהא כדינו של אותו אדם אחר. לכן מוצע שגם מי שחב לחובו הפסוק של אחר לא יורשה להביאו ראיה לסתור, ולא יורשה לטעון נגד ממצאי בית המשפט הפלילי, אלא מטעם מיוחד שיירשם.

מאידך גיסא, מי שאינו חליפו של הנאשם או שאינו חב לחובו הפסוק, אלא שאחריותו נובעת מאחריות האדם שהורשע ואין בהרשעה כדי להשתיקו ממש - לא יהיה מוגבל בהבאת ראיות לסתור, שכן לטובתו לא פועלת ההנחה שיכול היה להתייחס לאותן ראיות בהליך הפלילי עצמו. המדובר, לדוגמה, במעביד האחראי אחריות שלוחית למעשה עובדו, וכן במי שלא היה צד להליך הפלילי ופסק הדין הפלילי מובא כראיה נגדו (כגון ממצאים של רשלנות תורמת). השיטה המוצעת תתרום לייעול מלאכתו של בית המשפט ותמנע הוצאת זמנו לריק. עם זאת יש בה כדי למנוע קיפוחו של מי שלא היה צד להליך הפלילי.

כדי למנוע קיפוחם של אלה שהיו זרים להליך הפלילי, יש להבטיח קיומה של אפשרות להביא ראיות לסתור עובדות שנקבעו בפסק הדין או לחלוק על מסקנות בית המשפט מעובדות אלה. משום כך מוצע שפסק הדין הפלילי לא יהיה ראיה מכרעת אלא ראיה לכאורה, ותינתן אפשרות הולמת להביא ראיות לסתור.

לסעיף 42 א (ב): ההוראה המוצעת תחול לא רק על פסקי דין של בתי המשפט הכלליים, אלא גם על כל פסק דין בעל אופי פלילי, לרבות פסקי דין של שופטי תעבורה, של בית דין צבאי ושל בית דין לעבודה בדונם בענינים פליליים. מכלל זה שני חריגים בלבד - האחד נוגע לערכאה שנתנה פסה"ד והאחד לתכנה של הראיה: מוצאים מן הכלל פסקי דין של שתי ערכאות שלפי הרכבן, אופי הליכה וייעודן - לא תמיד אפשר לייחס לפסקי הדין שלהם אותו משקל הוכחתי הדרוש למטרה המבוקשת בחוק זה. המדובר הוא בבית דין צבאי לעבירות תנועה לפי תקנות-שעת-חירום (עבירות תנועה - דין חיילים). תשי"ט-1949, ובבית משפט עירוני לפי פקודת בתי המשפט העירוניים, אם השופט בו הוא נציג הציבור, כמותר על פי סעיף 2 לאותה פקודה, ולא שופט בשכר, שהוא שופט של בית משפט שלום. מבחינת התוכן של הראיה מוצע שרק ממצאים ומסקנות שבהכ"ר רבת הדין ישמשו ראיה, אך לא אלה שבגור הדין. הטעם לדבר הוא, שממצאים ומסקנות שבגור הדין - לא תמיד הם נקבעים על סמך ראיות או טיעון, וערכם ההוכחתי מבחינה זו נופל משל ממצאים שנקבעו בהכרעת הדין לאחר טיעון ושמיעת הצדדים.

לסעיף 42 ב: מקום שמוגש פסק דין פלילי כראיה במשפט האזרחי, ייתכן שהשופט ייאלץ לשם הבהרה להיזקק לחומר אחר שבתיק הפלילי כגון לכתב האישום - אם פסק הדין מדבר בו - או לפרוטוקול כדי להעריך מהימנותם של עדים בעיני השופט שלפניו העידו. לפיכך מוצע לאפשר לבית המשפט לעיין בכל חומר אחר שהוגש בתיק הפלילי.

לסעיף 42 ג: כאמור בדברי ההסבר לסעיף 42א, מטרת התיקון המוצע הוא גם להקל על הליכי המשפט האזרחי. מכאן הוראה לוספת לא להרשות ראיה שכבר הובאה במשפט הפלילי, וסמכות להרשות הבאת ראיה אחרת אם ראה טעם מיוחד לדבר, ועליו לפרש את

742. (א) לענין הדין בתביעה אורחית לפי סעיף 35 לחוק בתי המשפט, פט, תשי"ז-1957², יראו את הממצאים והמסקנות שנקבעו במשפט הפלילי כאילו נקבעו במשפט האורחית.

ממצאים ומסקנות
בתביעה אורחית
נגררת

(ב) הוגשה התביעה גם נגד צד זולת האדם שהורשע, יחולו לגבי אותו צד הוראות סימן זה.

742. הוראות סימן זה באות להוסיף על כל דין בדבר קבילות פסק דין כראיה.² שמירת דינים

תיקון חוק בתי המשפט

2. בחוק בתי המשפט, תשי"ז-1957, אחרי סעיף 35 יבוא:

35א. הורשע אדם בבית משפט בשל עבירה, והוגשה נגדו תביעה אורחית בשל העובדות המהוות את העבירה, רשאי השופט שפסק במשפט הפלילי, מיד לאחר שגור את דינו של הנאשם, לדון בתביעה האורחית אם ביקש זאת מי שהגיש את התביעה, אף אם התביעה אינה בסמכותו, ובלבד ששווי התביעה בבית משפט שלום אינו עולה על 20,000 לירות.² סמכות אורחית נגררת לפלילית

ד ב ר י ה ס ב ר

האפשרות שתובע אורחית ישים עצמו צד להליך הפלילי היתה קיימת בעבר על פי סעיף 3 לחוק הפרוצדורה הפלילית העותומני ובוטלה בחוק סדר הדין הפלילי, תשכ"ה-1965. הנימוק לביטול היה ההכרה שהשתנתה של תובע אורחית במשפט פלילי, למען ענינו שלו בלבד, עשויה לסבך את המשפט הפלילי ולהאריכו, ונמצא שכר הריכוז יוצא בהפסד העקרון של זירו ההליך הפלילי. משום כך מוצע לאפשר את הצירוף רק עם סיום המשפט הפלילי, לאחר מתן גזר הדין, התובע האורחית אינו צד להליך הפלילי ואינו רשאי להתערב בו, ואילו הריכוז המבוקש מושג: השופט הבקי בענין, שקבע את העובדות והסיק את המסקנות, הוא שיפסוק גם בשאלת האחריות לגזר, כשהענין כולו טרם נשכח ואינו מצריך בירור חדש.

כדי להשיג את התוצאה המבוקשת יש להתעלם משאלת עצם סמכות העניינית של הערכאה שדנה בפלילים לדון בתביעה האורחית, שאם זכות הצירוף תהיה מותנית בסמכות העניינית, ספק אם נמצאו מועילים. לכן, מוצע שהשופט שגור את הדין יהיה מוסמך לדון בתביעה האורחית גם אם אינה בסמכות הערכאה שבה הוא יושב, כסייג אחד: בית משפט שלום לא יהא מוסמך לדון בתביעה אורחית העולה על 20,000 לירות. תביעה שסכומה עולה על האמור - ניתנת לצרפה רק אם בית המשפט שפסק בהליך הפלילי הוא בית המשפט המחוזי.

ל ס ע י ף 4 2 ד : להלן בסעיף 2 להצעת החוק ניתנת אפשרות לצרף תביעה אורחית לתביעה פלילית לאחר סיומה, כדי לאפשר לשופט שישב בהליך הפלילי וקבע את הממצאים והמסקנות לדון גם בתביעה האורחית. הסעיף שלפניו בא לקבוע, שאם צורפה התביעה האורחית, רואים את הממצאים והמסקנות שנקבעו במשפט הפלילי כאילו נקבעו במשפט האורחית, כלומר - הנאשם לא יכול לסתור אותם, שכן כבר טען את שלו בהליך הפלילי. לא כן אם צורף לתביעה מי שלא היה צד להליך הפלילי. עליו יחולו ההוראות שבהצעה, היינו שאם אינו חב לחובו הפסוק של הנאשם - לא יהיה מוגבל בהבאת ראיות לסתור, אך אם הנתבע הנוסף הוא חליפו של הנאשם או חב לחובו הפסוק יוכל לעשות זאת רק ברשות מיוחדת של בית המשפט.

ל ס ע י ף 4 2 ה : הצעת החוק באה להקל ולא להכביד. יש מקרים שבהם יכול בעל דין לסמוך טענה על פסק דין פלילי גם לפי ההלכה הקיימת, כגון לביסוס טענת השתק, או להוכחת הרשעה קודמת. כדי להסיר ספק נאמר הדבר במפורש.

בסעיף זה מוצעת דרך נוספת, שיש בה למנוע כפילות הליכים ולחסוך בזמנו של בית המשפט, והיא - לאפשר העברת תביעה אורחית, שנתגבשה תוך ההליכים במשפט פלילי, לשופט שפסק במשפט הפלילי וקבע את המסקנות שבו.

² ס"ח תשי"ז, עמ' 148.